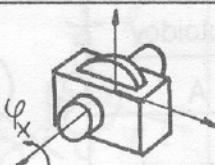
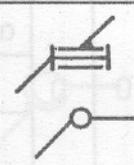
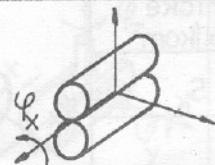
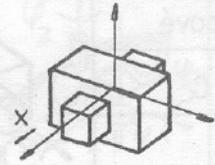
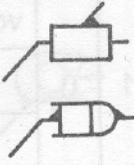
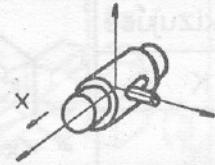
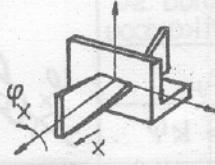
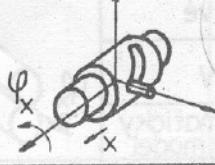
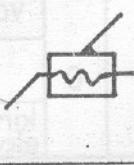

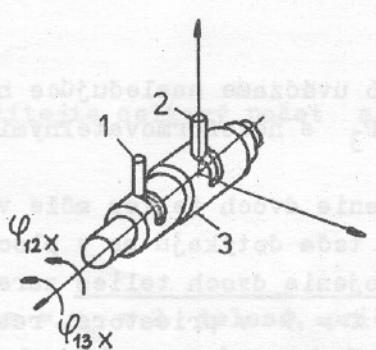
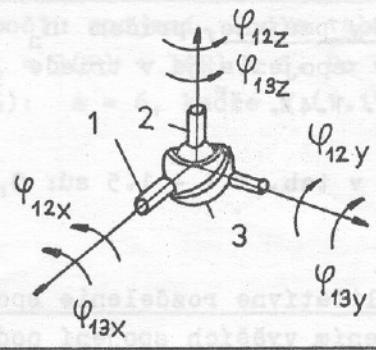
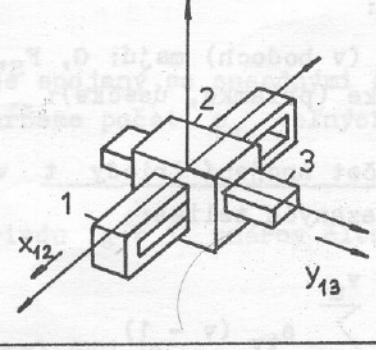
SPOJENIA		DVOCH		TELIES				
TRIEDA		POH.	POČET MOŽ.	NÁZOV		KONŠTR.	KINEM.	MODEL
t	n _t	n _t	n _t	POHYBOV	SKRATKA	SCHÉMA	SCHÉMA	(ZNAČKA)
PR.	ROV.			ROT	TRANSKR.	OPIS		
5	2	1	1	0	0	rotačné		
						R		
5	2	1	1	0	0	valivé		
						V		
						staticky ekv. model		
5	2	1	0	1	0	posuvné		
						P		
5	2	1	0	1	0	valcové s P drážkou		
						G _p		
5	-	1	0	0	1	skrutkové		
						H		
						x = kφ _x		
5		1	0	0	1	skrutkové		
						H		
						x = fφ _x		

V prípade, že t normál nespĺňa podmienky (1 - 5), počet G spojení nezniží pohyblivosť telesa podľa vzťahu (1.13), lebo spojenia sa neuplatnia plnohodnotne a v dôsledku ich pasivity bude skutočná pohyblivosť telesa v spojení triedy t:

$$n_t^s = n_v - t + n_n \quad (1.14)$$

kde n_n je počet neodobratých stupňov volnosti pohybu telesa v spojení triedy t.

Tabuľka 1.6

SPOJENIA DT		SPOJENIA S_{tv} , $v \geq 3$ VIACERÝCH TELIES										
TRIEDA t	POH. n_t	POČET			KONŠTRUKČNÁ SCHÉMA		KINEMATICKÁ SCHÉMA					
		TEL.	SPOJ.	SÚR.								
PR	ROV	$v > 3$	s_t	n_s	SKRATKA							
						rotačné						
5	1	1	3	2	2	R_3						
												
						sférické						
3	-	3	3	2	6	S_3						
												
						posuvné						
5	1	1	3	2	2	P_3						
												

Kvantitatívnu charakteristiku spojenia S_{tv} (triedu t, resp. pohyblivost n_t telesa v spojení) doplníme v tab. 1.1 – 1.6 opisom možných pohybov telesa v spojení podľa Harrisbergovej [10] klasifikácie: počtom nezávislých rotácií, translácií a skrutkových pohybov, ktoré v konštrukčnej schéme spojenia vyznačíme nezávislými lokálnymi súradnicami polohy telesa v spojení. Konstantinov [12] používa na opis okamžitého pohybového stavu telesa v spojení symbolické súradnice kolineárnych vektorov okamžitej minimálnej rýchlosťi $\bar{v}_{\min}$ posuvného pohybu a okamžitej uhlovej rýchlosťi $\bar{\omega}$ telesa na okamžitej osi virácie.

Napríklad pre spojenie F_s :	v_x	v_y	v_z	ω_x	ω_y	ω_z
	1	1	0	1	1	1

Reuleaux roztriedil spojenia dvoch telies na nižšie (elementy spojení sa dotýkajú v ploche alebo ich tak môžeme realizovať) a na vyššie (elementy spojení sa dotýkajú v bode, vo viacerých bodoch, v úsečke, priamke, v krivke).

V tab. 1.1 - 1.6 uvádzame nasledujúce nižšie spojenia: S , F , S_k , C , R , P , C_p , H , R_3 , S_3 , P_3 s nedeformovateľnými elementmi, bez trenia.

Valivé V spojenie dvoch telies môže vzniknúť, ak len sú elementy spojenia deformovateľné, teda dotýkajú sa v ploche, preto staticky ekvivalentný model valivého spojenia dvoch telies zaradíme medzi nižšie spojenia dvoch telies do triedy $t = 5$ v priestore, resp. $t = 2$ v rovine (tab. 1.5). Podľa Paula [22] v ďalšom ukážeme, že V spojenie je neholonomné, trvalo čias- točne kinematicky pasívne, pričom $n_n = 1$, preto kinematicky ekvivalentný bodový model V spojenia je v triede $t = 4$ pre priestor, resp. v $t = 1$ pre rovinu (tab. 1.4).

Vyššie spojenia v tab. 1.1 - 1.5 sú: G , F_s , F_B , C_C , C_S , D_S , H_S , F_C , C_K , H_K , A , K , A_H .

Reuleauxovo kvalitatívne rozdelenie spojení dvoch telies na nižšie a vyššie doplníme rozdelením vyšších spojení podľa geometrického útvaru dôtyku elementov spojenia:

- a) dôtok v bode (v bodoch) majú: G , F_s , F_B , C_C , D_S ,
- b) dôtok v krivke (priamke, úsečke): C_S , H_S , F_C , C_K , H_K , A , K , A_H .

Označme s_t počet spojení triedy t všetkých dvojíc telies v sústave s počtom u viazaných telies:

$$s_t = \sum_{v=2}^{v_m} s_{tv} (v - 1) \quad (1.15)$$

kde s_{tv} je počet spojení triedy t počtu v telies a

v_m je maximálny počet telies v spojeniach triedy t v SVT.

Počet s spojení dvojíc telies v SVT je

$$s = \sum_{t=1}^{n_v-1} s_t \quad (1.16)$$

Celkový počet s_c spojení v SVT je

$$s_c = s + s_v \quad (1.17)$$

kde s_v je počet volných elementov spojení na člene SVT.

Príklad 1.2:

Podľa vzťahov (1.15), (1.16) vypočítajte celkový počet s spojení dvojíc telies v SVT na obr. 1.2.

Riešenie:

Každé spojenie s_{tv} v SVT spája $v = v_m = 2$ telesá, pričom jedno z dvoch R spojení telies 5, 6 je kinematicky úplne pasívne, teda je nadbytočné (redundantné) a nezahrňame ho do počtu spojení. Podľa tab. 1.5 je R a P spojenie triedy $t = 5$, potom $s_{52} = 3(P) + 3(R) = 6$. Po dosadení do (1.15) je: $s_5 = 6(2 - 1) = 6$ a z (1.16): $s = 6$, keďže z (1.17): $s_c = 6$.

1.3 ŠTRUKTÚRY SVT

Člen SVT patrí do tryedy g, keď je spojený so susednými členmi počtom g spojení, pričom do počtu g nezahrňame počet s_v volných elementov spojení.

Tryedu $g = 0$ má volné teleso, tryedu $g = 1$ unárny člen, $g = 2$ binárny člen (tab. 1.7) atď.

Celkový počet u členov (účastníkov) SVT je

$$u = \sum_{g=1}^{g_m} u_g \quad (1.18)$$

kde g_m je najvyššia trieda člena v SVT a u_1 je počet unárnych členov, u_2 je počet binárnych členov atď.

TRYEDY ČLENOV SVT				ŠTRUKTÚRNA SCHÉMA		INVERZNÝ GRAF
TR. g	NÁZOV ČLENA	KONŠTRUKČNÁ SCHÉMA	KINEMATICKÁ SCHÉMA	skratky opisu spoj.	S _i -spojenie U _j -člen	S _i -strana U _j -uzol
1	unárny			R —	S ₁ O U ₁	
2	binárny			P F _s	O S ₂ U ₁ O S ₁	
3	ternárny			P R R	S ₃ S ₂ O U ₁ S ₁	

1.3.1 Opis štruktúry SVT

Najrozšírenejšou formou opisu štruktúry SVT je kinematická schéma, ktorú urobíme podľa konštrukčnej schémy SVT (tab. 1.7) pomocou kinematických schém spojení z tab. 1.1 - 1.6. Z kinematickej schémy vytvoríme štruktúrnu schému pomocou skratiek opisu spojenia z tab. 1.1 - 1.6, pričom rôzne SVT môžu mať tú istú štruktúrnu schému, napr. SVT 1 na obr. 1.3a a SVT 2 na obr. 1.3b.

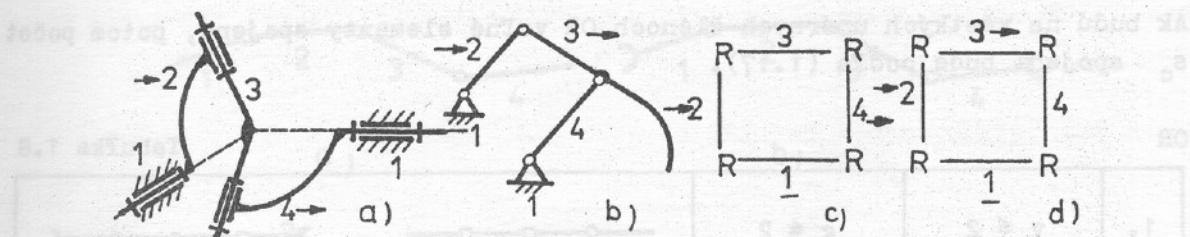
V kinematickej a štruktúrnej schéme SVT vyznačíme vstupný (hnací) člen šípkou orientovanou na číslo člena, výstupný (hnaný) člen zása šípkou orientovanou od čísla člena a číslo rámu podčiarkneme (obr. 1.3abc).

Niekedy opisujeme štruktúru SVT stručne len pomocou čísel členov a skratiek názvov spojení, napr. pre SVT 1:

a) 1 R → 2 R 3 R 4 → R

b) R R R R

c) 1 2 3 4

Obr. 1.3

- a) Kinematická schéma Hookovho sférického mechanizmu
- b) Kinematická schéma rovinného mechanizmu miešačky
- c) Štruktúrna schéma Hookovho sférického mechanizmu
- d) Štruktúrna schéma rovinného mechanizmu miešačky

1.3.2 Jednokomponentné SVT - JSVT

Jednokomponentná SVT je taká SVT (môže byť aj jedno teleso), v ktorej sú každé dva susedné členy spojené elementmi spojenia.

Kinematická reťaz (skrátene retaz) je každá JSVT, v ktorej ani jedno teleso nie je rámom.

Uzavorená reťaz - UR je SVT, v ktorej každé spojenie spája minimálne $v = 2$ telesá, teda každý člen je spojený minimálne s dvoma susednými členmi, pričom je

$$s = u \quad (1.19)$$

Napr. SVT na obr. 1.4c s opisom štruktúry: 1 2 3 4 je UR.

Kinematická slučka (skrátene slučka) je v podstate UR, ale líši sa opisom štruktúry, v ktorom číslo prvého člena zapíšeme aj na koniec zápisu, napr. pre SVT z obr. 1.4c: 12341.

Označme k_s počet slučiek v SVT, potom podľa počtu k_s slučiek máme tie-to typy reťazí:

Otvorená reťaz - OR má $k_s = 0$, a ak v OR nie sú volné spojenia, je

$$s = u - 1 \quad (1.20)$$

Napr. SVT na obr. 1.4a je OR.

OR rozlišujeme podľa počtu v a triedy g (tab. 1.8).

Ak budú na všetkých unárných členoch OR volné elementy spojené, potom počet s_c spojení bude podľa (1.17).

OR

Tabuľka 1.8

	$v \leq 2$	$g \leq 2$		
1.	$v \leq 2$	$g \leq 2$		
2.	$v \geq 2$	$g \leq 2$		
3.	$v \leq 2$	$g \geq 2$		
4.	$v \geq 2$	$g \geq 2$		

Počet s_v pre jednotlivé prípady v tab. 1.8:

$$1. s_v = 2$$

$$2. s_v = 2 + \sum_{v=3}^{v_m} s_{tv}$$

$$3. s_v = 2 + \sum_{g=3}^{g_m} u_g$$

$$4. s_v = 2 + \sum_{v=3}^{v_m} s_{tv} + \sum_{g=3}^{g_m} u_g$$

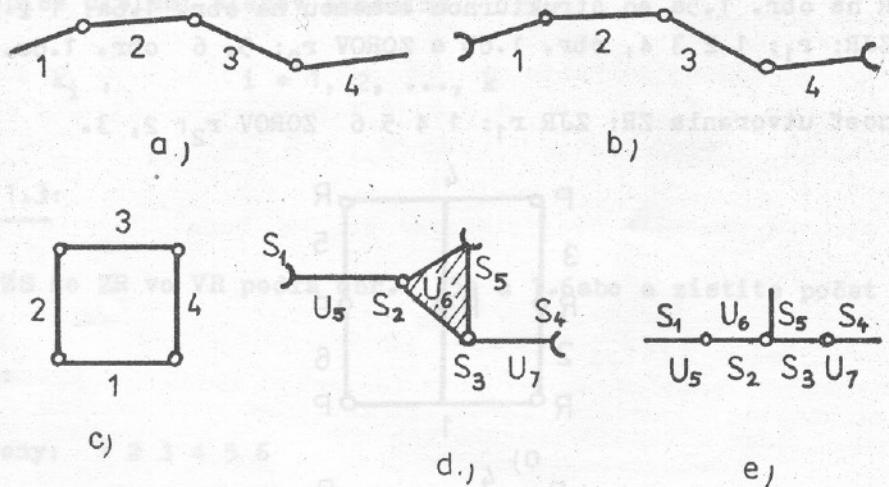
Otvorená reťaz s obojstrannou väzbou - OROV má tiež $k_s = 0$ a na každom krajinom člene je jeden volný element spojenia, obr. 1.4b. Volný element spojenia s_5 na člene 6 OROV z obr. 1.4d nepatrí do počtu spojení telies OROV.

V OROV je

$$s = u + 1 \quad (1.21)$$

Uzavorená reťaz má počet $k_s \geq 1$, pričom môže byť:

- a) jednoslučková - JR, ak počet $k_s = 1$, pričom JUR má len členy triedy $g = 2$ (binárne členy), napr. JKR na obr. 1.4c.

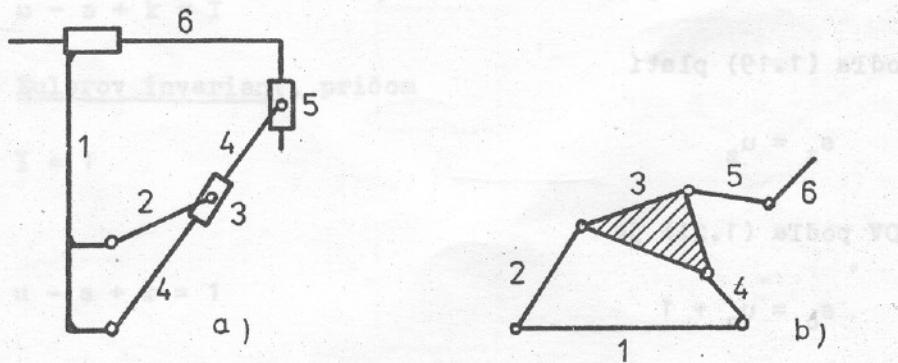

Obr. 1.4

a) Otvorená reťaz, b) otvorená reťaz s obojstrannou väzbou, c) jednoslučková reťaz, d) otvorená reťaz s obojstrannou väzbou (element spojenia S_5 nie je na krajnom člene), e) inverzný graf otvorennej reťaze z obr. 1.4d

b) viacslučková - VR, ak počet $k_s > 1$, potom v štruktúre VR je aspoň jeden člen triedy $g \geq 3$, napr. reťaz na obr. 1.5a má ternárne členy 1, 4, teda je VR.

Kombinovaná reťaz KR má štruktúru, v ktorej je aspoň jedna UR a jedna OR, napr. na obr. 1.5b.

Obr. 1.5

a) Viacslučková reťaz, b) kombinovaná reťaz

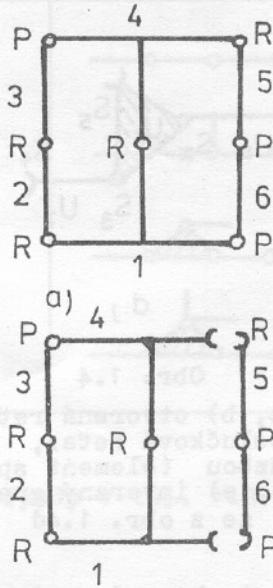
Základné reťaze - ZR vytvoríme z členov UR tak, že z nich utvoríme jednu JR (to je vždy možné, lebo počet $k_s \geq 1$) a zo zostávajúcich členov utvoríme OROV tak, aby sa v JR aj v OROV vyskytoval každý člen a každé spojenie len raz. Získané ZR označujeme ZJR a ZOROV a opisujeme číslami členov

$$r_i, \quad i = 1, 2, \dots, k$$

(1.22)

Napr. z VR na obr. 1.5a so štruktúrnou schémou na obr. 1.6a: 1 2 3 4 5 6 utvoríme ZJR: $r_1: 1 2 3 4$, obr. 1.6b a ZOROV $r_2: 5, 6$ obr. 1.6c.

Druhá možnosť utvorenia ZR: ZJR $r_1: 1 4 5 6$ ZOROV $r_2: 2, 3$.

Obr. 1.6

- a) Štruktúrna schéma viacslučkovej retaze z obr. 1.5a
- b) Základná jednoslučková retaz prisľúchajúca viacslučkovej retazi z obr. 1.6a
- c) základná otvorená retaz s obojstrannou väzbou prisľúchajúca viacslučkovej retazi z obr. 1.6a

V ZJR podľa (1.19) platí

$$s_z = u_z \quad (1.23)$$

a v ZOROV podľa (1.21) je

$$s_0 = u_0 + 1 \quad (1.24)$$

Základná retaz v JR je samotná JR.

Základné slučky - ZS utvoríme zo ZR vo VR tak, že k opisu ZJR číslo prvého člena zapíšeme aj na koniec zápisu a k členom ZOROV doplníme susedné členy tak, aby sme dostali slučku so štruktúrnou schémou v tvare jedného mnoholníka, ktorého strany sa nekrižujú. Označme k počet ZS vo VR a k_o počet ZS prisľúchajúcich k ZOROV, pričom

$$k_o = k - 1 \quad (1.25)$$

ZS pri opise číslami členov označíme

$$k_i, \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (1.26)$$

Príklad 1.3:

Utvorte ZS zo ZR vo VR podľa obr. 1.5a a 1.6abc a zistite počet k aj k_0 .

Riešenie:

VR má členy: 1 2 3 4 5 6

Nech ZJR $r_1: 1 2 3 4$, potom ZS $k_1: 1 2 3 4 1$
a ZOROV $r_2: 5 6$, teda ZS $k_2: 1 4 5 6 1$

Druhá možnosť utvorenia ZS:

Ak ZJR $r_1: 1 4 5 6$, potom ZS $k_1: 1 4 5 6 1$
a ZOROV $r_2: 2 3$, teda ZS $k_2: 1 2 3 4 1$

V obidvoch alternatívach je $k = 2$, potom podľa (1.23) $k_0 = 1$. Slučka je aj 1 2 3 4 5 6 1, ale nepatrí medzi ZS, teda počet slučiek $k_s = 3$.

Základný význam pre vlastnosti štruktúr SVT má Eulerova veta, podľa ktorej pre JSVT s počtom u členov, s spojením a k ZS platí:

$$u - s + k = I \quad (1.27)$$

kde I je Eulerov invariant, pričom

$$I = 1 \quad (1.28)$$

teda

$$u - s + k = 1 \quad (1.29)$$

Dôkaz metódou zmien:

Pre ZJR s počtom $k = 1$ ZS je podľa (1.19) $s = u$, teda po dosadení do (1.27) je naozaj $I = 1$. Pridaním ZOROV k ZJR bude mať JSVT počet $k = 2$, teda zmena $\Delta k = 1$ a vzhľadom na (1.21) zmena $\Delta s = \Delta u + 1$. Potom zmena ΔI Eulerovho invariantu bude

$$\Delta I = \Delta u - (\Delta u + 1) + \Delta k$$

teda $\Delta I = 0$